

Veïns de la Terra Alta als camps nazis

Antònia Serres Buenaventura

L'any 2005 va commemorar-se a tot Europa el 60è aniversari de l'alliberament dels camps de concentració nazis. El Parlament de Catalunya va recordar el dia 5 de maig els catalans que van ser deportats als camps d'extermini i de treballs forçats. Uns dies després el president Rodríguez Zapatero va dir a Mauthausen, davant del monument als 5000 espanyols morts en aquest camp "mai més a la bogeria de la guerra". El passat 22 d'octubre, al poble vell de Corbera, el Consell Comarcal va convocar els familiars de 28 veïns de la Terra Alta que van morir als camps d'extermini i van descobrir una placa en memòria de tots ells. Ja era hora que es posés fi al silenci històric i al llarg oblit institucional.

El patiment dels deportats i la seva mort va ser una conseqüència més de la Guerra Civil que va comportar (entre altres desgràcies), que 470.000 refugiats s'exiliessin a França entre el 28 de gener i el 12 de febrer de 1939.

A la frontera, els gendarmes els desposseïen de les armes i dels objectes personals, per conduir-los darrere els filats dels improvisats camps d'internament, vigilats per senegalesos primer i gendarmes més tard. Els primers mesos no tenien ni barracons on protegir-se del fred dels Pirineus i la humitat del mar. Es tractava una vegada més de sobreviure amb l'aigua de mar filtrada, els cigrons i les lleties mig crus, entre la disenteria, la sarna, els paràsits al cos, la pena al cor i la indignació a la ment. I allí van morir els més febles o els més desesperats.

Les primeres setmanes, els camps de Saint Cyprien i Argelès, improvisats al costat del mar, albergaven uns 90.000 refugiats cadascun. Per descongestionar-los i tenir els refugiats més controlats, es van anar repartint per altres camps:

- Vernet-les-Bains, es va reservar per als més malalts.
- Bram, hi van enviar-hi els més vells, els intel·lectuals, els funcionaris...
- Gurs, de ser un camp pilot es va convertit

en un dels més sòrdids.

- Agde, hi van anar a parar molts catalans.

• Septfonds, prop de Montauban, per als tècnics i obrers especialitzats.

• Barcarès, era el millor de tots, es reservava als refugiats en trànsit cap a Espanya.

També hi havia camps disciplinaris i presons:

• Rieucros, prop de Mende, s'hi van enviar les dones catalogades com perilloses, conegudes pel seu compromís polític.

• Le Vernet-d'Ariège, prop de Pamiers, on s'enviaren els anarquistes.

Fort-Collioure, tanquen en aquest castell del segle XIII els castigats dels camps del Roselló.

Les dones i les criatures foren transportades per tot el país i allotjades en centres d'internament. Carme Cases, una de les refugiades i actual presidenta de l'Associació d'Exguerrillers, explica com van arribar a Arras, al nord de França. Els van portar a un poliesportiu, els van fer treure tota la roba abans de passar per una dutxa, on les fregaven amb un raspall i un desinfectant, mullades i despullades havien de buscar la seva roba amuntegada en una gran pila. Por, fred, vergonya, mentre els que es banyaven a la piscina contemplaven l'escena com si aquelles dones fossin unes empestades. Més endavant, les que no tenien el marit als camps d'internament i els menors foren obligats a pujar a un tren que els va conduir a Espanya.

Per sortir dels camps d'internament francesos hi havia diverses possibilitats. Una era tornar a Espanya, cosa que van fer uns 70.000 refugiats. Les autoritats franquistes feien propaganda als camps per tal que els refugiats tornessin a Espanya, però la Llei de Responsabilitats Polítiques del 13 de febrer de 1939 afectava a molts d'ells: "Se declara la responsabilitat política de las personas, tanto jurídicas como físicas, que desde el 1º de octubre de 1934 y hasta el 18 de julio de 1936, contribuyeron a crear o agravar la

subversión de todo orden de que se hizo victima a España y de aquellas otras que, a partir de la segunda de dichas fechas, se hayan opuesto o se opongan al Movimiento Nacional con actos concretos o con pasividad grande”.

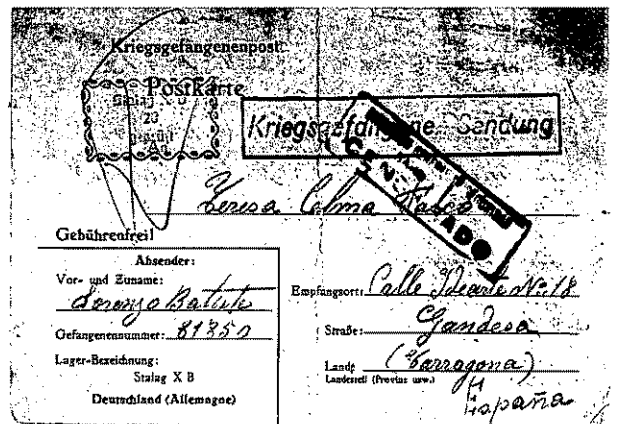
A mitjan 1939 quedaven a França uns 200.000 refugiats. Al setembre de 1939 va començar la II Guerra Mundial, i com els francesos necessitaven treballadors per substituir els soldats, molts dels que no havien tornat a Espanya (uns 80.000) van allistar-se a la Legió Estrangera i a les Companyies de Treballadors Estrangers per realitzar les feines més dures en el ram de la construcció, l'agricultura, els boscos o la fortificació de la línia Maginot, a canvi rebien mig franc de salari al dia.

Quan l'exèrcit alemany va ocupar França, entre el maig-juny de 1940 molts exiliats espanyols van caure en el seu poder i els transferien als camps de presoners de guerra (Stalag). El 25 de setembre de 1940, coincidint amb la visita oficial a Berlín del ministre de Governació Serrano Suñer, apareixia publicada l'ordre de deportació dels espanyols, on es determinava que perdien la condició de presoners de guerra i eren considerats apàtrides. Serrano Suñer es va desentendre de la sort d'aquests presoners espanyols. Es van enviar a camps d'extermini com el de Mauthausen, Dachau, Buchenwald... i les dones al de Ravensbruck.

El 5 de maig de 1945, l'exèrcit americà va alliberar el camp de Mauthausen i dels 7.000 republicans espanyols que hi havien estat només en quedaven amb vida 2.184. El primer comboi amb 392 presoners espanyols va arribar en aquest camp el 6 d'agost de 1940 (1), però va ser l'any 1941 quan hi va arribar i hi va morir la majoria.

Mauthausen estava a 60 km de la ciutat austríaca de Linz, envoltat de pedreres, on explotaven els presoners. Les pedres que extreien servien per construir el camp i els empedrats de carreteres i camins. La càmera de gas fou instal·lada a la primavera de 1942.

Quin destí més tràgic per aquells pagesos, acostumats al sol mediterrani, arribar a l'estació de Mauthausen a l'hivern, i en filera de cinc haver de caminar sobre la neu o el glaç els 5 km de distància fins al camp. Allí havien d'abandonar la roba, els objectes personals i la mateixa identitat que era substituïda per un número. Un número que havien d'aprendre de memòria, en alemany. Després de rapar-los i passar per les

Targeta que va rebre la família de Llorenç Batiste Serres

duxes de desinfecció els donaven l'uniforme de deportat. Era un uniforme de ratlles amb el triangle blau dels apàtrides, la lletra S d'Españer i el número de deportats. Encara els quedava passar la quarantena abans que els destinessin a un comando de treball (construcció del mateix camp, extracció de pedra...) o degut a la massificació els traslladessin al kommando anexe de Gusen.

A Gusen s'hi van instal·lar fàbriques subterrànies. Les condicions eren encara més dures que a Mauthausen. Les condicions de treball i la fam els debilitava fins que no podien treballar, llavors els exterminaven. Es van declarar epidèmies de tifus i es practicaven operacions d'extermini amb mètodes brutals o a les càmeres de gas del proper castell de Hartheim.

Vivien en barracons de fusta de forma rectangular, dividits en dos espais, un per menjar i un per dormir en lliteres de fusta de tres pisos, sobre palla, a vegades, segons la massificació dormien capitulats o a terra. Es van convertir en mà d'obra esclava, en unes jornades esgotadores.

El quadre dels morts de la Terra Alta ens mostra que l'any 1940 van arribar nou persones al camp, setze entre gener i març de 1941. Només set d'ells van sobreviure a l'any 1942, però la mitjana d'estada als camps transcorre entre 6 i 11 mesos, excepte els dos veïns de la Fatarella que hi va resistir 2 anys. Tots van morir al camp de Gusen excepte dos que van morir a Mauthausen.

Un dels pocs supervivents de Mauthausen, Josep Casals Artiga, té una relació amb Gandesa, d'on és la seva dona Enriqueta Folqué Catalan. Josep tenia 19 anys quan va ser fet presoner pels alemanys mentre treballava a la fortificació de la línia Maginot. Era dels més joves que va arribar

Veïns de la Terra Alta morts al camp de Mauthausen i Gusen (2)

Població	Nom i cognoms	Arribada al camp de Mauthausen	Trasllat al comando de Gusen	Mort
Arnes	Joaquim Moliné Pallarès	3-11-41		21-4-42
"	Antoni Samper Inglés	8-9-40	24-1-41	23-12-41
"	Isidor Serrano Ramón	3-4-41	20-10-41	18-12-41
Corbera d'Ebre	Miquel Busquets Folquet	6-8-40	17-4-41	11-11-41
"	Joan Casado Vargalló	25-1-41	30-6-41	9-11-41
"	Ramón Hurtado Altadill	27-1-41	29-3-41	7-12-41
"	Josep Llop Cardona	27-1-41	20-10-41	17-11-41
"	Francesc Vandellòs Lliberia	25-1-41	17-2-41	4-7-41
La Fatarella	Ramon Ruana Fucho	27-9-40	17-9-41	3-12-42
"	Pasqual Tigell	27-9-40	29-3-41	31-10-42
Gandesa	Llorenç Batiste Serres	3-3-41		7-10-41
	Miquel Pradell Altés			8-1-41
	Joaquim Querol Pedrol			
"	Emilià Salvadó Sabaté	3-3-41	8-4-41	10-7-42
"	Tomàs Serres Pallarès	13-12-40	17-2-41	13-10-41
Horta de Sant Joan	Josep Cortés Grau	3-3-41	21-4-41	15-1-42
"	Antoni Fornós Viñet	25-1-41	20-10-41	14-11-41
El Pinell de Brai	Pere Martí March	25-1-41	20-10-41	9-11-41
"	Pere Vallés Pallarès	7-1-41	28-8-41	20-10-41
La Pobla de Massaluca	Carles Melich Cutrona	9-8-40	21-4-41	19-12-41
Prat de Comte	Josep Cardona Viña	13-8-40	17-2-41	13-8-41
" "	Antoni Laosa Viña	25-1-41	17-2-41	29-11-41
" "	Lluís Pallarès Mirallés	13-8-40	24-1-41	31-1-41
" "	Miquel Pubill Borrull	25-1-41	17-2-41	15-10-41
" "	Bartomeu Rosselló Viña	25-1-41	17-2-41	20-9-41
" "	Salvador Rosselló Viña	25-1-41	17-2-41	12-1-42
" "	Josep Sabater Pegueroles	13-8-40	17-2-41	14-9-41
Vilalba dels Arcs	Ramon Blanch Domènech	3-3-41	20-10-41	15-1-42

al camp i allí va passar 4 anys i mig de la seva vida. Primer va treballar a la pedrera, i després va tenir la sort que el destinessin a conduir les vagonetes que traslladaven les pedres. Això el va salvar.

Només a tres pobles de la Terra Alta (Batea, Bot i Caseres) es van lliurar de l'internament d'algun dels veïns als camps nazis. Cal destacar el cas de Prat de Comte, amb set morts a Gusen. Tres d'una mateixa família, Bartomeu i Salvador Rosselló Viña eren germans i Antoni Lahosa Viña, cosí germà dels anteriors.

La família de Llorenç Batiste Serres de Gandesa va assabentar-se de la seva mort per les gestions d'uns familiars exiliats a França. Aquests van connectar amb la Creu Roja Internacional a Ginebra i els van contestar el 16 de juliol de 1943, indicant-los que havia mort a Mauthausen el 7 de juliol de 1941. Altres famílies van conèixer la mort dels seus familiars acabada la guerra mundial, l'any 1945, gràcies a algun conegut exiliat a França.

La família de Llorenç conserva una targeta postal que els va enviar des del camp de presoners (Stalag XB) amb el seu número de deportat. Els deia que podien escriure-li en aquella adreça, van fer-ho però ja no en van obtenir resposta. (Els deportats podien escriure una postal, que els facilitava el mateix camp, amb 26 paraules cada 6 setmanes). També conserven una carta que van rebre des de Magny-en-Vexin (Seine-et-Oise), on els explica com havia anat a parar a una granja i com era el seu treball conduint un tractor i cuidant els animals.

A partir de 1958, la "*Federación Española*

de Deportados e Internados Políticos" amb seu a París va iniciar les gestions amb el govern alemany que des de 1960 es va fer càrrec d'indemnitzar els familiars (pares, vídues i fills menors d'edat) i de pagar una pensió a les vídues. Les famílies havien de contractar un advocat que iniciés els tràmits a través del consolat alemany o des de França. El govern francès també va pagar una pensió als supervivents com a víctimes civils, pels danys físics que havien patit per la deportació. Darrerament el govern alemany va aprovar una última indemnització (que va pagar en dos terminis) amb la condició que renunciessin a qualsevol altra reclamació.

L'any 1962, els supervivents i familiars dels morts van fundar a Barcelona, l'Amical de Mauthausen, seguint l'exemple francès. Durant el franquisme l'associació va funcionar en la clandestinitat i des de la instauració de la democràcia, mitjançant actes, conferències i publicacions manté viu el record i la memòria de la deportació perquè aquells horrors mai més tornin a succeir.

Bibliografia

- TORAN, Rosa. *Els camps de concentració nazis, paraules contra l'oblit*. Edicions 62. Barcelona. 2005. (1)
- ROIG, Montserrat. *Els catalans als camps nazis*. Edicions 62. Barcelona. 1977. (2)
- CONSTANTE, Mariano i Razola, Manuel. *Triangle bleu*. Éditions Gallimard. París. 1969
- Informació oral facilitada per: Magdalena Batiste, Carme Cases i Enriqueta Folqué

Espanyols que van sobreviure amb el cartell de benvinguda als aliats, Foto de Francesc Boix extreta del llibre *Francesc Boix, el fotògraf de Mauthausen*, ed. La Magrana. Barcelona. 2002